

Fjeld-Ljom.

Utgitt til premieren på operaen „Den fjerde nattevakt“ 5. nov. 2005.

John Helge Andersen

„Den fjerde nattevakt“ - fra blytsats til opera

I forkant av 125-årsmarkeringen av Johan Falkbergets fødsel i 2004 kom den gledelige meldingen at Den Norske Opera ville lage operaforestilling av «Den fjerde nattevakt». Under «Vinterfestspill i Bergstaden 2005» fikk vi en forsmak av den kommende operaen. De tilstedeværende i Røros kirke dengang ser nok med forventning fram til det endelige resultatet.

«Den fjerde nattevakt» er kanskje den fremste kjærlighetsromanen i norsk litteratur, og den har vist seg å være en opplevelse for stadig nye lesere. Som teaterstykket har «Den fjerde nattevakt» blitt uvanlig godt mottatt av et stort publikum. Stykket var den første suksessen til det norske TV-teatret, og vi husker med stor glede Riksteatrets jubileumsforestilling i 1999 basert på Otto Homlungs nydramatisering av Falkbergets roman.

Når «Den fjerde nattevakt» nå også blir opera, viser det hvilken kraft det ligger i romanen og hvilke evig gyldige spørsmål den omhandler. Johan Falkberget kunne neppe ha forestilt seg at verket hans skulle bli operaforestilling, men han ville sikkert ha vært en meget interessert og engasjert konsulent og tilskuer om han hadde levd.

Jeg vil gratulere Den Norske Opera med denne hellaftens forestillingen bygd på Falkbergets roman. En hjertelig takk går til komponist Gisle Kverndokk og librettist Ivar Tindberg for det store arbeidet de har nedlagt. Operaen er et særdeles viktig bidrag i arbeidet med å holde Falkbergets forfatterskap levende.

Til slutt retter jeg en stor takk til Pressemuseet Fjeld-Ljom som i samarbeid med Falkberget-Ringen gir ut denne avisa i blytsats til operapremieren!

John Helge Andersen
ordfører

I Falkbergets fotspor

Fra venstre: Gisle Kverndokk, Hege Høisater, Frode Olsen og Ivar Tindberg foran inngangen til Røros kirke

De har gått i historiens og Johan Falkbergets fotspor, hovedpersonene bak operaversjonen av Rørosdiktens storverk, «Den fjerde nattevakt». Sist sommer hadde komponist Gisle Kverndokk og librettist Ivar Tindberg tatt med seg hovedrolleinnhaverne Frode «Benjamin» Olsen og Hege «Gunhild» Høisater til Røros for å oppleve både historia og historiene bak romanens figurer og handling.

Falkberget har delvis brukt historiske personer da han skapte hovedpersonene i historien om den lidenskapelige og håpløse kjærligheten mellom den nyinnflyttede presten Benjamin Sigismund og rørosjenta Gunhild Bonde. Miljøet rundt hovedpersonene er også en del av den levende Røroshistoria. De fire folte derfor det var viktig å dra til Røros for å få en følelse

av byens atmosfære, få innspill fra rørosingene selv om mennesker og tildragelser i Røroshistoria som kan knyttes til de mennesker og det miljøet Falkberget skildrer. De færet rundt i gater og veter, i kirken og i gruvene og hørte på dialekten. I løpet av de dagene de tilbrakte i Falkbergets rike folte de at de var kommet nærmere inn på livet til de menneskene og den handlingen de skal fremstille på operascenen.

For noe av det som har bidratt til den suksessen som «Den fjerde nattevakt» har hatt siden den kom ut i 1923, har vært ektheten i Falkbergets skildringer. Og den er det hovedpersonene bak operaversjonen håper å overføre til vår nye operascene. Til det har de også fått hjelp fra Sven Nyhus, rørosingen, musikkprofessoren og felekunstneren som bokstavelig talt er i slekt med en av hovedpersonene i «Den fjerde nattevakt»,

smed, felespiller, kirketjener og sanger Ol' Kanelesa. I samarbeid med komponist Kverndokk har Nyhus plukket ut rørosmusikk, «leka», som er flettet inn i Kverndokks egen musikk.

Det har vært en lang vei fra Kverndokk først begynte å arbeide med en operaversjon av «Den fjerde nattevakt», som et bestillingsverk fra operasjef Bjørn Simensen. Allerede for seks år siden begynte de første tonene å ta form. Siden har det vært mye tvil og tro, men tidligere i år var så musikk og libretto i hovedsak ferdigskrevet og hovedrolleinnhaverne utplukket. En kortversjon ble presentert under årets Vinterspill i Bergstaden, men helt fram til i høst har det vært mye finpuss av tekst og musikk og rolletolkning. Blant annet som følge av studieturen i Falkbergets mektige fotefar på Rørosvidda.

Jon Høisøien

Falkbergetstipend

Komiteen for 125-årsjubileet for Johan Falkbergets fødsel i 2004 tok initiativet til opprettelse av et Falkbergetstipend på kr. 25.000,-. Bidragsyterne ved første gangs utdeling av stipendiet var Røros kommune, Fjellheimen Forlag, Revisorkonsult AS og RørosBanken.

I statuttene for stipendiet, som er vedtatt av hovedutvalget for kultur i Røros kommune, heter det blant annet:

— Stipendiet skal gis til personer som i form av skriftlig arbeid, teater, film, kunst eller på annen måte bidrar eller har bidratt til å gjøre Johan Falkbergets liv og diktning bedre kjent nasjonalt og internasjonalt.

— Stipendiet kan deles ut én gang hvert år. Stipendiet skal være på kr. 25.000,- i tillegg til pengebeløpet mottar stipendiaten et diplom.

Falkbergetstipendiet ble første gang tildelt komponisten Gisle Kverndokk for hans initiativ til og arbeid med å skape operaen «Den fjerde nattevakt». En konsertversjon med utdrag av Gisle Kverndokks opera «Den fjerde nattevakt» ble framført i Røros kirke lørdag 12. mars 2005 under Vinterfestspill i Bergstaden. Umiddelbart etter forestillingen i Røros kirke ble stipendiet overrakt Kverndokk av lederen i Falkberget-Ringen Jon Ryen.

Røros: Mens Kobbervirket stagnerte, økte befolkningen. Det ble knapt med jord og husdyr for hver familie, med stigende matpriser. Verket prøvde å rasjonalisere og innførte mer spesialisering. Arbeidsstokken ble redusert, og historikerne har pekt på at første halvdel av det 19. århundre på Røros representerer overgangen fra den gamle paternalismen til et mer rendyrket kapitalistisk system.

I «Den fjerde nattevakt» anskueliggjøres de merkelige rangordninger og skikker som råder i dette samfunnet, hvor de nesten uoverstigelige sosiale forskjellene dominerer. De håndheves ikke minst i Guds hus, hvor det er viktigere å bli sett enn å se, og hvor plasseringen avhenger av sosial rang – slik en kan se det i innredningen av Røros kirke den dag i dag. Som romanen forteller, varte forskjellene ved også etter døden. A over-skrede grenser oppover eller for den saks skyld nedover, var knapt å tenke på.

Til og med presten Sigismund stanger borti stengslene gang på gang. For bergskriver Dopp var, som det står, prestens inntreden i «kretsen» en stadig kilde til gremmelse. Og – «at hans velbehag uten videre tiltalte en kvinne av almuen, vakte en Fortsettelse side 4

Den fjerde nattevakt - noen betraktninger om dikteren og hans verk

Arene i Kristiania må ha vært en rastløs og usikker tid for Anna og Johan Falkberget. Han strevde med å etablere seg som forfatter – samtidig skulle de to ta vare på hverandre og barna. Familien flyttet flere ganger, for de i 1911 slo seg ned på Grønd,

hvor de etter hvert kom til å bo på tre steder. Med diktningen gikk det framover, men tida var urolig. Ved utbruddet av Første Verdenskrig delte Falkberget med titusener unge radikaler i Europa den enorme skuffelsen over at det var mulig å kommandere arbeidsfolk til å skyte på kamerater fra andre land. Han fant heller ikke mye trøst i sin kristne tro,

for som han sa: «I krigen tier alle ti bud».

På forunderlig vis kom Johan Falkberget gjennom ulike kriser og tvil, med livssyn og tro i god behold. Og det skjer en stabilisering i hans og familiens situasjon når de i 1922 bryter opp fra hovedstaden og vender hjem til Rugldalen et par mil nord for Røros, der de bygger opp

sin gård, Ratvolden, like ved Falkbergets barndomshjem. Her skulle dikteren bli bofast til han døde i 1967. – Dødsfall i nær familie var kanskje en utløsende faktor for oppbruddet. Mye tyder også på at Falkberget nå folte at han hadde fullført én fase i forfatterskapet, han hadde i 1918 skrevet den dystre boka «Buenhoff», som den danske dikter Hans Kirk påsto var en av verdenslitteraturens mest nådeløse skildringer av den rå kapitalismen, og i 1920 den elleville «Bør Børson jr. om samtidens «japper». Nå så han endelig sitt virkelige stoff – og at det kunne han best arbeide med om han bokstavelig talt festet ny rot i sin gamle hjemstavn.

I et intervju i 1921 uttaler han seg kritisk om sin diktning så langt: Han beklager at den dikteriske behandling av tingene ikke alltid hadde blitt så god som han kunne ønske – og så fortsetter han: «– så ble det å ta fatt på nytt. Nå først er turen kommet til noe av det jeg så i eventyrets og historiens verden.» Og mesterprøven, den besto han gjennom «Den fjerde nattevakt», den første av de store historiske romanene, med handlingen lagt til nødsårene ved starten på 1800-tallet. Romanen kaster sidelys over sentrale år i vår historie – men bare ett sted lar dikteren oss ane suset av rikshistorien. Det er i kapitlet om Bergstadens tapre forsvarer oberst Bang at presten Benjamin Sigismund bli: tillagt følgende kraftsalve, som nok vekker et visst oppstyr.

«Den dag kan være nær, den allerede varslet siit komme med – en skinnende klar dagrand i østen, at I kalles til strid, ikke under den himmel-sin gård, Ratvolden, like ved Falkbergets barndomshjem. Her skulle dikteren bli bofast til han døde i 1967. – Dødsfall i nær familie var kanskje en utløsende faktor for oppbruddet. Mye tyder også på at Falkberget nå folte at han hadde fullført én fase i forfatterskapet, han hadde i 1918 skrevet den dystre boka «Buenhoff», som den danske dikter Hans Kirk påsto var en av verdenslitteraturens mest nådeløse skildringer av den rå kapitalismen, og i 1920 den elleville «Bør Børson jr. om samtidens «japper». Nå så han endelig sitt virkelige stoff – og at det kunne han best arbeide med om han bokstavelig talt festet ny rot i sin gamle hjemstavn.

«Den dag kan være nær, den allerede varslet siit komme med – en skinnende klar dagrand i østen, at I kalles til strid, ikke under den himmel-

Sturle Kojen

faldne fane, men under nordmennenes urgamlle ravnebanner. Da gjelder det mer enn nå denne silde nattetide at I er nordmenn!»

Handlingen i romanen innledes med en av mange kulturkollisjoner. I møtet med Tollef skysskar og de andre malmkjørerne kjenner nypresten Benjamin Sigismund seg forvist til det ytterste mørke, og om det samme vitner hans tanker ved det første morgengry på Bergstaden:

«Jo, det måtte innrømmes at det var en besynderlig bebyggelse, den vitnet mer om armod enn om smak. Ingen hus var like høye, de fleste bare én etasje, og opp av dem alle sto en og flere uforholdsmessig høye skorstenspiper av gråsten. Høyt over det hele røret kirken! Han satt liksom og så ut over en kjempstor kirkegård – murpilen ble til gravstener og busene til præver: – Alle disse små rønner skrek høyt om trelldom».

Som et bredt bakteppe gjennom hele romanen rulles ut hele det tradisjonsbundne og patriarkalske berberkssamfunnet på Røros. Miljøskildringen er i høy grad troverdig. Fram mot år 1800 var det nedgangstid på

Johan Falkberget på Ratvolden i 1961.

Foto: John Solheim

Pressemuseet

Fjeld-Ljom.

I REDAKSJONEN: Tor Inge Møllmann og Arne Ingar Bækken.

TEKNISK PRODUKSJON: Jens Hystad, Carl Peter Løken, Tore Heitmann, Torbjørn Torgersen, Kåre Møller, Ragnar Dahl, Rudolf Olsen og Ragnar Løkken.

Satt og trykt i bly i Pressemuseet Fjeld-Ljom.

Utgitt av Pressemuseet Fjeld-Ljom i samarbeid med Falkberget-Ringen.

I operaens tegn
— med blysats

En norsk helfestens opera bygd på Johan Falkbergets roman «Den fjerde nattevakt» er en stor begivenhet som Pressemuseet Fjeld-Ljom og Falkberget-Ringen har ønsket å markere med et spesialnummer.

Ei avis trykt i blysats er i dag en sjeldenhet i vår del av verden. Til Norske Avisers Landsforenings årsmøte på Røros i 1994, og like-dan til 125-årsjubileet for Johan Falkbergets fødsel i 1994 ble det produsert ei avis med det gamle sette- og trykkeristyret i pressemuseet. Dette er altså tredje gang det lages avis i pressemuseet etter at det ble etablert, og disse tre avisene er sikkert de eneste avisene som er trykt i blysats i Norge enn si i hele Nord-Europa i denne perioden. Ta derfor godt vare på dette klenodiet du nå har i hendene.

Falkberget startet sin karriere som skribent i Fjeld-Ljom, og han beholdt et nært forhold til Ljomen livet igjennom selv om hans politiske innstilling i voksen alder ikke gikk i samme lei som det vestreavis sto for. Johan Falkberget var en flittig bidragsyter til alle avisene på Røros og en rekke aviser rundt i landet. Selv om mange norske forfattere har kombinert forfatterskapet med yrket som journalist og – eller avisredaktør, så står Falkbergets journalistiske karriere i en særstilling både fordi han virket så mange år som journalist og mengden stoff han skrev. Falkberget mente sjøl at han hadde produsert mer som journalist enn som forfatter. Så fikk han da også Norsk Presseforbunds heders-tegn i gull.

Den fjerde nattevakt

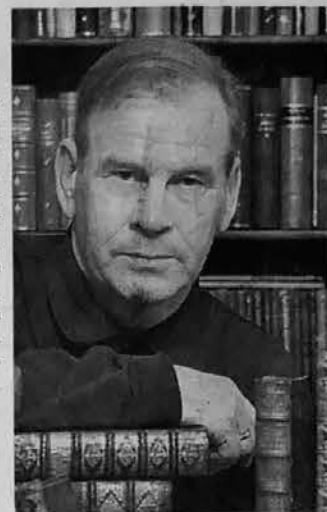
Fra Falkbergets debut i 1902 med «Naar livskvelden kjem» og frem til «Den fjerde nattevakt» som skulle bli forfatterens litterære gjennombrudd skulle det gå tyve år. Falkberget var slett ingen ukjent forfatter med utgivelser som «Eli Sjursdatter» (1913), «Lisbet på Jarnfjeld» (1915), «Brændoffer» (1917) og ikke minst med den humoristiske «Bør Børson» (1920), hadde han fått en stor lesekrets, men det store gjennombrudd hadde latt vente på seg.

I november 1923 utkom «Den fjerde nattevakt» på Aschehougs forlag. Romanen fikk en meget god mottakelse, og anmeldelsene var kun positive. Tittelen på romanen hadde Falkberget hentet fra Bibelen og viser til den store prøvestund i Getsemane hvor de disiplene skulle velge med Kristus. Boken har utkommet i en rekke opplag og utgaver gjennom tidene. Blant annet i serien Tidens norske Diktere, Aschehoug og Gyldendals skoleutgaver, Norges nasjonalbibliotek, for å nevne noen. Senest i 2004 kom den ut i Aschehougs Tradisjon med «Natt, Røros kirke» malt av Harald Sohlberg, som omslagsbilde på boken. En praktutgave av «Den fjerde nattevakt» ble utgitt i serien Aschehougs jubileumsutgaver i 1972, gjennom illustrert med originale xvografi (tresnitt) av Terje Grostad. Kunstneren fikk i oppdrag å lage minst 32 illustrasjoner til boken og fikk honorar for dette antallet. Grostad laget 92 illustrasjoner. Han hadde lest manuskriptet til boken tre ganger. Så reiste han til Røros, snakket med personer som visste noe om Røros i tidligere tider, leste bøker om Røros. Han avla Riksarkivet besøk, alt for å finne ut hvordan Røros hadde sett ut og for å klare å leve seg inn i teksten i romanen.

Johan Falkberget og «Den fjerde

nattevakt» gikk av med en suveren seier da Norsk bibliotekforening i Nord- og Sør-Trøndelag sommeren 2000 oppfordret leserne til å stemme på årtusnets trønderbok. Falkberget vant med en god margin på Olav Duuns «I eventyret» og Johan Bojer «Den siste viking». «Olav den heliges saga» delte fjerdeplassen med Erlend Loes «Naiv Super». «Den fjerde nattevakt» er også utgitt som lydbok. I 1992 ble den lest inn av

skuespilleren Hildegunn Eggen. Den fjerde nattevakt er ved siden av «Christianus Sextus» og «Nattens brød» forfatterens mest oversatte verk. Allerede i 1924 forelå boken i svensk oversettelse. Senere er den utkommet i Danmark, Tyskland, Nederland, Frankrike og Spania. I 1968 kom boken på engelsk, utgitt i Madison, Wisconsin, USA med et forord og en bibliografi ved Ronald G. Popperwell. Johan Falkberget var levende in-

Hans Svenne

Foto: T. Hauge, Dagbl. All Over 1969 med Liv Ullmann som An-Magritt.

Selv om «Den fjerde nattevakt» ble avvist som film så lyktes den overmåte som teateroppsetning. Carl Lauritz Lund-Iversen skriver «Derimot ble den uten tvil vellykket dramatisering av en Falkberget-roman Carl Fredrik Engelstads dristige, men meget gode sceniske gjendiktning av «Den fjerde nattevakt». (Premiere på Den norske Teatret 26. januar 1954). Skuespillet virket som en sjølstendig helhet og hadde bevart både den inn-trengende menneskeskildringen og forkynnelsen. «Gunhild ble spilt av Elisabeth Bang og presten Sigismund av Harald Heide Steen. Forestillingen ble sendt ut på en større landsturne, og på nytt satt opp i Oslo desember 1956. Alt i alt en suksess for teatret med 211 oppførte, 74 i Oslo og 137 på turne landet rundt. Også i Danmark vakte stykket oppmerksomhet. I april 1960 viste Fjernsynsteatret «Den fjerde nattevakt». Filmoppsett fra Røros ble felt inn i forestillingen og ga bakgrunn, miljø og atmosfære. Stykket ble sett også i Sverige og Danmark da det ble sendt over Nordvisjonen og høstet lovord i presse».

I 1961 ble «Den fjerde nattevakt» satt opp på Trøndelag Teater. Så sent som høsten 1999 turnerte Riksteatret landet rundt med «Den fjerde nattevakt». Hele 45 steder ble besøkt og det hele ble avsluttet med gjestespill på Det norske Teatret i hele to uker i desember. Også amatørteatre har satt opp Falkbergets roman. Bergstaden Teaterlag på Røros hadde premiere på «Den fjerde nattevakt» 24. mars 1979. Senere gjestet teaterlaget Oslo med forestillingen. I denne oppsetningen ble Gunhild spilt av Aud Selboe og presten ved Tor Inge Møllmann. Spillemann Peder Nyhus, Olav Nyhus og Harald Gullikstad.

Fleire av Falkbergets fortellinger ble dramatisert. «Fjeldsjøheiden» komedie i 3 vendinger etter Johan Falkbergets tekst hadde premiere på Det norske Teatret i 1918. Samme sted 9. oktober 1932 ble «Eli Sjursdatter» fremført. Vi kjenner alle «Bør Børson» som har vært og er like populære i dag som da den første gang ble fremført i 1929. Forestillingen ble innøvd på lokalitet Solvang i Rugel-dalen, Falkbergets hjemsted, og hadde urpremiere på Røros 9. februar. Det var Falkbergets Teater som sto for dramatiseringen. Det var Johan Falkbergets sønn Magnus som hadde startet teaterdrift. Interessen for teater hadde han fått allerede som barn, var skuespiller han skulle bli, og det ble han da også. Han var noen år ved teatrene i Stavanger og Trondheim. I 1930 begynte han å reise på turné med eget selskap, og reiste fra sør i landet til lengst nord. På en måte var Falkbergets Teater forløperen til det kommende Riksteater. Det var nå først og fremst hans fars stykker, det vil si dramatiseringer etter Johan Falkbergets romaner, «Bør Børson» og «Den fjerde nattevakt» som han fikk kjempesuksesser med. Også «Simen Mustrøen» og «Solfrid i Bjørnstue», etter farens fortellinger brakte han frem for publikum. Det var Magnus Falkberget som fikk Alf Prøysen til å skrive «To pinner i kors» som han dro på jubileumsturné med i 1955. Magnus Falkberget døde i Roma 1957, bare 57 år gammel.

Som nevnt var Johan Falkberget levende interessert i film og teater, han var selv med på scenen da «Simen Mustrøen» ble vist på Centralteatret i 1914. Han var også statist i filminnspillingen av «Eli Sjursdatter» på Røros i 1938. Falkberget så gjerne at hans egne romaner og fortellinger ble overført til film og teater, men at «Den fjerde nattevakt» med tiden skulle bli oppført som opera var nok fekk prisen i 1955. Anders Sakrisvoll aldri i hans tanker. Hans Svenne

Johan Falkberget og skuespiller Astrid Folstad

teressert i film og teater, og han så gjerne at hans romaner ble overført til lerret og teaterscenen. Men rene skuespill kunne han ikke tenke seg å skrive. I 1928 skriver avisen Fjell-Ljom at Falkberget hadde blitt kontaktet av det tyske filmselskapet Ufa i Berlin om filmatisering av «Den fjerde nattevakt». – Filminstruktør Schneevogt fra Ufa kom også til Røros på befaring. Men det ble med befaringen. Først i trettiårene og fremover til krigen var det flere ganger på tale om filming over romanen, men det endte opp med kun planer. I 1942 har forfatteren datter Aasta Falkberget laget et filmmanus, men Falkberget uttaler selv at «fortiden er det ikke aktuelt å filme «Den fjerde nattevakt». Etter krigen ble Aasta Falkbergets filmmanus igjen tatt opp til vurdering. I 1947 var det kommet så langt at skuespillerne til de forskjellige rollene var funnet, men det hele stanset opp. Det samme gjentar seg i 1949 og i 1952 og årene 1959-62. Selv om alle planene gikk i stå med filmatisering av «Den fjerde nattevakt» ble forkastet så ble flere av Falkbergets romaner til film. Allerede i 1926, i stumfilmens dager, ble «Simen Mustrøens Besynderlige Oplevelser» filmatisert. «Simen Mustrøen» gikk opprinnelig som følgetong i vitetidsbladet «Hvæpsen» i 1913. «Eli Sjursdatter» og «Bør Børson» hadde begge premiere i 1938. Filmopptakene for begge foregikk blant annet på Røros. «Bør Børson» ble senere på ny innspilt i 1974 med Rolv Wesenlund i hovedrollen som Bør. Den samme hadde også hovedrollen i «Bør Børson II» fra 1976. Til slutt kan nevnes spillefilmen «An-Magritt» etter Johan Falkbergets roman fra

Anders Sakrisvoll

Foto: Arbeidets Rett

ska Akademien. 4 – verka på svensk opinion, gjennom presse og på annen måte. Med i det litterære råd var: Paul Gjesdal, Arve Moen, Eugenia Kjeland, Haldis Moren Vesaas, Inge Krokan, Rolf Thesen og Nils Johan Rud. «A få fleirtallet av dei til å innstilla Falkberget skulde vera råd.» Arbeidsnemnda med Torstein Høverstad i foring var ikke skvett av seg med omsyn til å bruke tid og krefter. Dei tok kontakt med personar av alle samfunnslag som kunne vera med på å påverke folk – i presse, politikk, kultur, embetsverk og undervisning. Brev, artiklar og kronikkar vart skreive og oppmoda skriveføre til å skrive – serleg her i Norge, men og i Sverige og Amerika. Ikke minst var Høverstad produktiv. «Kongen er ikke med, men elles startar eg frå toppen.» I tillegg til 10 – 20 brev per dag, skreiv han artiklar og andre innlegg til pressa. Noen med fullt namn. Andre med pseudonym som «Faro» eller «Fjellgutt». Sitat frå «Faro»: «Ikke vet jeg hvem som mest fortjener Nobel-prisen for sin diktning. Jeg vet bare at Johan Falkberget mere enn noen annen jeg kjenner burde ha den.»

Kor mange som kom med framlegg om Nobel-prisen til Falkberget i 1953, veit ein ikke sikkert, men nye tyder på at det kom ganske mange. Enkelt-personar som hadde rett, kom med framlegg. Desse personane i Trøndelag sendte søknad datert 28. januar 1953: Ivar Skjånes (fylkesmann), Asbjørn Øvedås (dr. phil. rektor ved Trondh. Katedralskole), Ole Øisang (rektor), Sigurd Fjær (domprost), Harald Tord (redaktør), Arne Bergstadius (dr. phil. rektor ved Noregs Lærarhøgskule, vicepreses i D. Kgl. Vitenskabs Selskab), Mally Skancke (form. Norsk Biblioteklag). Søknaden var velformet med god orden. Haken var at ingen av underskrivarane had-

de rett til å koma med framlegg. Av den grunn vart denne søknaden meir til ugagn enn nytte. «Arbeidsnemnda til Høverstad» med kvalifiserte underskrivarar sendte søknaden før fristen gikk ut. Skriv med grunnnging og liste med 48 namn med stand og stilling på toppen av norsk samfunns-liv «Vi vil herved få gi dette forslag vår varme tilslutning», vart ettersendt. Intenst arbeid!

Høverstad 4. mars 1953: «Eg trur det er en god von um Nobel-prisen til Falkberget. I minsto arbeider mange gode folk for det.»

Slik gikk det altså ikke. Til lite glede for dei som hadde gjort grundig arbeid for Johan Falkberget, kom det melding at Nobel-prisen for 1953 gikk til Winston Churchill, Storbritania. Puff, så det! Lufta gikk ut av ballongen. Lite pene ord vart sagt og kom på papir. «Det blir nok ingen Nobel-pris på meg», skreiv Falkberget etter at Halldor Kiljan Laxness fekk prisen i 1955. Anders Sakrisvoll aldri i hans tanker. Hans Svenne

Vi har ikke sikre opplysninger om til framlegg, har mange av oss mistet kva år første gang det kom forslag på at Falkberget var kandidat til Nobel-prisen i litteratur. Ein bar burt tidleg på 1930-tallet. Etter krigen (1940 – 45) var han nok på forslagslista kvart år. «Me går ut frå at professor Richard Beck, Grand Forks, no som fyrr vil gjera framlegg um Falkbergets». Høverstad: «— framlegg um Nobel-prisen til Falkberget, eg gjorde det kvart år inntil 1949».

1948 var det signal som kunne tyde på at Nobelprisen skulle hamne på Rugel-dalen, men prisvinnar vart Thomas Stearns Eliot, Storbritania. Etter at Torstein Høverstad hadde på det nærmaste avslutta arbeidet med «Hjertenes Nobelpris», starta han arbeidet for at Falkberget skulle få Nobelprisen i litteratur.

Den 16. oktober -49 skulle ei avsluttande samling for arbeidet med æregåva på Hotel Astoria. Torstein Høverstad bad inn 30 – 35 personar som hadde vore aktiv i innsamlingsarbeidet. I desse innbydelsbrev kjem Høverstad inn på ulike hendingar med «Folkegåva» og tilstellingar på 70-årsdagen. I tillegg dette – sitat frå brev datert 9.10.49 til dr. Ragnar Svanström, Norstedt og Soners Forlag: «Dersom Det kongelige svenske Akademiet skynar kva tida krev av norderlanda idag, so gjev det Nobel-prisen til denne merkelege livsteneren, Falkberget vil sjølvsagt koma til å gjeva prisen til eit sams norderlandsk oppsædningformål. Og så går denne belysning ut over verda og ber med seg bøkene til Falkberget. Det er denne typen som idag kan berga menneskja. Ikke Johan Falkberget! Men den livstypen som han er ein framfrå målsmann for.»

Hausten 1949 skreiv Høverstad mange, mange brev, 10, 15 opp mot 20 pr. dag. I dei aller fleste nemner han Falkberget og Nobelprisen. Til forfatter Ture Nerman, Stockholm, skriv han: «Då eg tok opp arbeidet med ei nasjonal æregåve til Falkberget, stila eg vidare mot Nobelprisen. – Sigrid Undset skyna seg på litteratur. Ho sa ein gong at Falkberget burde ha Nobelprisen. Eg er sjolv soge-granskar og står inne for at det vil vera ei ære for eit universitet å gjeva Falkberget ein vitenskapeleg grad for hans soge-gransking. Ingen diktar har i Noreg bittil som han mødestamt grava soga fram av arkiv og forma ho ut som monumental diktarverk.»

I 1949 vedtok Svenska Akademien nye reglar for kven som kunne koma med forslag på kandidat til Nobel-prisen. «Etter dei nye reglane for rett

leg givnad, sjeldsynt intuisjon og skapande fantasi som er overlag sjeldsynt.» Så er det i søknaden eit avsnitt om folkegåva og hyllinga på 70-årsdagen. «Aldri har i Noreg so mange forande menn frå alle greiner av det samla åndslivet stude saman um å beidra ein einiskild diktar. – Eg sender ikke dette framlegget for skuld Falkberget eller Noreg. Dei treng ikke Nobel-prisen. Det er norderlandsk livskunst som blir rikare og når lenger, um Nobel-prisen i år går ut i verda i fylgje med diktinga til Johan Falkberget.»

Søknaden var velformet, men til lite nytte. Ingen Nobel-pris! Men arbeidet heldt fram med nye forslag. Sitat brev desember 1952: «Eg arbeider for Nobel-prisen til Falkberget. Eg har no kontakt med rett mange, serleg i pressa, som har mykje å segja, og alle er like interessera. Same forfatterar og kritikkarar er og med. – Morgenbladet og Arbeiderbladet har alt borte fram fram som kandidat til Nobelprisen, og fleire blad kjem til å gjera det same nokso snart.»

Neste frist for å koma med framlegg var 31. januar 1953. Ei «arbeidsnemnda» på fem personar fekk slikt oppdrag: 1 – å verka på det litterære råd av Norsk Forfatterforening so Falkberget får fleirtal der (d.e. minst 4 av 7), då blir innstillinga samrøystes for honom. 2 – styrkja hans posisjon i folket – serleg gjennom pressa. 3 – fyrebu eit samskriv med mange kjende namn, som vedlegg til framlegg um Falkberget, frå ein av dei som har rett til å koma med framlegg til Sven-

leg givnad, sjeldsynt intuisjon og skapande fantasi som er overlag sjeldsynt.» Så er det i søknaden eit avsnitt om folkegåva og hyllinga på 70-årsdagen. «Aldri har i Noreg so mange forande menn frå alle greiner av det samla åndslivet stude saman um å beidra ein einiskild diktar. – Eg sender ikke dette framlegget for skuld Falkberget eller Noreg. Dei treng ikke Nobel-prisen. Det er norderlandsk livskunst som blir rikare og når lenger, um Nobel-prisen i år går ut i verda i fylgje med diktinga til Johan Falkberget.»

Søknaden var velformet, men til lite nytte. Ingen Nobel-pris! Men arbeidet heldt fram med nye forslag. Sitat brev desember 1952: «Eg arbeider for Nobel-prisen til Falkberget. Eg har no kontakt med rett mange, serleg i pressa, som har mykje å segja, og alle er like interessera. Same forfatterar og kritikkarar er og med. – Morgenbladet og Arbeiderbladet har alt borte fram fram som kandidat til Nobelprisen, og fleire blad kjem til å gjera det same nokso snart.»

Neste frist for å koma med framlegg var 31. januar 1953. Ei «arbeidsnemnda» på fem personar fekk slikt oppdrag: 1 – å verka på det litterære råd av Norsk Forfatterforening so Falkberget får fleirtal der (d.e. minst 4 av 7), då blir innstillinga samrøystes for honom. 2 – styrkja hans posisjon i folket – serleg gjennom pressa. 3 – fyrebu eit samskriv med mange kjende namn, som vedlegg til framlegg um Falkberget, frå ein av dei som har rett til å koma med framlegg til Sven-

Johan Falkberget i Oslo 6. juli 1945.

Foto: John Solheim

FALKBERGET og FJELD-LJOM

En av våre største forfattere og en av de mest produktive i det forrige århundrede var Johan Falkberget.

Han hadde en lang utvikling før han ble anerkjent på parnasset. Han begynte i det små, i mindre aviser og for ukjente forlag.

Falkbergets første møte med en avisredaksjon skjedde naturlig nok på Røros og i Fjell-Ljom. En avis som familien holdt. - En mandag i 1896 femten år gammel, gikk han full av ærefrykt til Røros ens ærend for å se hvordan en avis ble trykt. Han berikrer dette møte med blant annet:

«Døren til trykkeriet stod opp. Og forknøyt med luen i neven gikk jeg inn. Ingen inne. Det var i midnagshvile. Maskinen stod der. Et av verdens syv underverker! Og sette kassene. Det grå bly som ble til ord; for en musikk! Jeg trakk svertelukten inn for fulle lunger; balsam og myhra. Derfra stjal jeg meg inn på redaksjonskontoret — stod lenge og lyttet til Hyttelva som fossset og sang utenfor det oppslåtte vindu. I haspen larmet og slo vinden. Og uten å vite hva jeg gjorde satte jeg meg på redaksjonskrakken — la hodet i hendene og lovet meg selv at livet skulle ikke være slutt før jeg en gang satt her som redaktør.»

Dette skulle gå i oppfyllelse 50 år senere. Utgivelsen av Fjell-Ljom ble stoppet av den tyske okkupasjonsmakt i 1943. Etter frigjøringen ble Falkberget spurt om han ville stå som ansvarlig redaktør for avisen i den vanskelige oppstartingsfasen, noe han takket ja til.

Under dette første besøk i Fjell-Ljom treffer han eieren og trykkeren: «Da stod den virkelige redaktør Olaf O. Berg plutselig bak meg. Jeg tumlet forskrekket opp. Han grep en linjal, trakk den ut og inn av venstre hånden og slo seg ned med det ene benet over stolryggen — spurte hvem jeg var og om hva jeg tenkte å bli i livet. Men jeg ble bare stående og vri luen min — uten å være istand til å gjøre rede for mine fremtidsmål.»

Senere fremhevet Falkberget Olaf O. Berg som en nyttig veileder og læreremester i skrivekunsten. Det var i ledige stunder ved gruve Falkberget skrev ned sine første «pennetrakter». Så snart han hadde fått noe ned på papiret gikk turen til Røros og Fjell-Ljom. Den første fortellingen på prent kom i Fjell-Ljom 16. januar 1893. «Hyttene ved Vesle-Klætten». Sammen har han et dikt «Paa ski» og en fortelling «Husmands-inga» som går over tre av bladets numre. I 1900 finner en ikke noe bi-

drag av Falkberget i bladet. Men året etter i 1901, har han en lengre fortelling «Mod lys og grav» ferdig i manuskript. Den var for omfangsrik for «kjelleren». Falkberget hadde nok et lite håp om å få utgitt denne i bokform, men redaktør Storeng og Olaf O. Berg i Fjell-Ljom tilbød seg å la den gå i bladet som utklippssføljetong. Og slik ble det. Samtidig med at føljetongen starter skriver Olaf Storeng i bladet 26. april:

«Johan Falkberget har skrevet en god del for her i bladet, så hans navn tør være kjent blant leserne. Det er noe inderlig og ekte ved det han skriver, samtidig som det er noe av livets dystre alvor. Dette er et preg som også denne fortellingen er stemplet uten at den lider noe ved det. Den er god og skal her ved anbefales leserne på det beste.»

I 1902 får Falkberget sin første bok utgitt på Røros. Han debuterer som forfatter. Olaf O. Berg våget å la «Naar livskvelden kjem» komme ut som et selvstendig verk. Dermed tok Falkbergets forunderlige vandring i norsk forleggerverden til.

Den 5. mai skrives det i Fjell-Ljom «Av Johan Falkbergets utkommer om kort tid en liten landsmålfortelling: «Naar livskvelden kjem». Fortelling. Boken er trykt hos Olaf O. Bergs bogtrykkeri og ugis på forfatterens forlag. Boken er på 16 sider, koster 40 øre og fås kjøpt i Amneus boghandel hos Olaf O. Berg og hos forfatteren. I et brev nevner Falkberget: «Livskvelden» er skrevet i Stor-brakken på Kongens gruve, som hyste et hundre mann og to finnlendere. Ingen ville kjøpe «Livskvelden» de foretrakk «Anakken», den kostet bare det halve.»

Det er Berg som tar på seg den økonomiske risikoen ved bokutgivelse. Noe stort salg ble det ikke, boken ble for det meste liggende usolgt. Amneus bokhandel avetter boken i Fjell-Ljom sommeren 1905, nedsatt til halv pris. Tidlig på året 1903 kom Falkbergets andre bok ut på Fjell-Ljoms forlag. Omslagstegningen til boken «Bjarne» som kostet 80 øre, var tegnet av skoleinspektør Ludvig Saxe. Han fikk 2 kroner av Fjell-Ljoms eier for tegningen. Som med den første boken hjelper Olaf Storeng i Fjell-Ljom Falkberget med «Bjarne». Retter litt på språket og ortografien og lager et trykkmanus. Falkbergets biograf og venn Einar Døhl forteller:

«Våren 1914 ble jeg ansatt som

journalistlærling i Fjell-Ljom. men «mannen med pengeskuffa», forretningsfører Ole Strømmevold fant snart ut at journalisten måtte kunne rekke over noe mer enn å skrive små lokalhistorier.

Strømmevold skulle blant annet skaffe bedre plass for avisens papperlager, og så ble jeg satt til å rydde lemmer over vedskjulet. Arbeidet falt lett for så vidt. Huset var bygd over Hitterelva, og rasket på lemmer kunne bare styres ut gjennom en luke. Elva gikk flomdiger og tok unda i en fart. I den innerste kråa støtte jeg på en nedstøvet papirhaug som jeg kom til å se nærmere på. Det var et par hundre eksemplarer av Falkbergets «Bjarne» — ufalset, og med omslag ferdig til å bli satt på. Jeg gikk til Strømmevold: — Hvor skal jeg gjøre av restopplaget av «Bjarne»? Skyld det på elva, så er vi kvitt det — fikk jeg til svar. Ordren ble etterkommet, men jeg fikk et par sønløse netter like etterpå.

Men noen eksemplarer må ha overlevd på trykkeriet. Når pressemannen og boksamleren Olav Myhre henvendte seg til Fjell-Ljoms redaksjon våren 1921 om kjøp av overliggende bøker fra trykkeriet får han til svar:

«TIL MYRES PRESSEBYRÅ. KRISTIANIA.

Det har desverre hittil vært meg umulig å opdrive mer end et eksemplar av «Digte», og det er vel vanskelig å få tak i flere. Jeg sender dem som pakkepost idag: 1 eksempl. av Hauklands «Digte» kr. 10,- 1 eksempl. av «Naar livskvelden kjem» kr. 5,- 8 eksempl. av «Bjarne» kr. 40,- RØROS 18. mars 1921. Ertbødigt. Kr. Floor

P.S. Av Johan Falkbergets bok «Bjarne» kan jeg skaffe nogen få eksempl. til, men forfatteren ser helst at boken ikke kommer i handel. DS.»

Idag er Falkbergets to første bøker «Naar livskvelden kjem» og «Bjarne» svært sjeldne og ettertraktet blant samlere. Falkberget kom nå oftere til redaksjonen i Fjell-Ljom med stoff, noe ble tatt inn i bladet, men ting ble også refusert. Han skrev flittig i ledige stunder og hadde senhøsten 1903 fått ned på papiret en rekke «skitser og sagn» som han håpet kunne bli til en ny bok. Olaf O. Berg hadde på den tid soigt og trukket seg ut av Fjell-Ljom, og de nye elerne advokat Ivar Bergau og Olaf Storeng var ikke så interessert. De første bøkene til Falkberget lå fortsatt for det meste usolgt, og hadde brakt tap for bladet. De kunne strekke seg til å trykke stoffet som føljetong. Og slik ble det. Den 30. mars 1904 startet «Moseflyer». Skitser og sagn. Falkberget hadde også manuskriptet til fortellingen «Vaarsus» liggende. Det skulle bli på Ingvald Scheldes Forlag i Trondheim hvor «Vaarsus» og «Moseflyer» kom ut i bokform i 1905.

Selv om Fjell-Ljom ikke så seg tjent med å utgi Falkbergets bøker, dukket det ofte opp bidrag av Falkberget i bladet. Artikler, for-

telinger, nekrologer, dikt m. m. Han fikk også innpass i andre aviser, særlig arbeideravisen Social-Demokraten benyttet seg av Falkberget. I ettertid ser en at han kombinerte forfatterskapet med yrket som journalist-redaktør. Han har også uttalt at han har «produisert mer i «gjesterollen» som journalist enn som forfatter». Falkberget var stolt over å være journalist eller «bladmann» som han likte å kalle det. I ettertid ser vi omfanget. Kulturkommentarer, innen- og utenrikskronikker, intervjuer, deltager i debatter til vitale spørsmål i tiden, kommunestyreforaker m. m. Sannsynlig har han fått på trykk over 7000 bidrag, til dagsaviser, tidsskrifter, blader, en voldsom produktivitet.

Det var til Fjell-Ljom Falkberget var nær knyttet, men han leverte også bidrag til de andre bladene på Røros. Blader som Breidablikk, Dovre og Waren Sardne. Da arbeideravisen Arbeidets Rett startet på Røros var Falkberget med fra første stund, og gjennom årtider skulle denne avisen ved siden av Fjell-Ljom nyte godt av forfatterens omfattende skribentvirksomhet.

Falkberget begynte tidlig å henvende seg på sitt «skriftlige» arbeid. Da avisen «Nybrott» i Ålesund i 1906 søkte etter redaktør mente han seg kvalifisert til stillingen. Men en attest måtte han ha. Han gikk til daværende redaktør av Fjell-Ljom, boktrykker Johannnes Iv. Ødegaard, og attest fikk han.

«Herr Johan Falkberget har i lengere tid og med adskillig hell virket som tilfeldig medarbeider i Fjell-Ljom.»

Redaktørstillingen i «Nybrott» ble av kort varighet. I 1907 går avisen inn.

Fjell-Ljom — Falkbergets avis fremfor noen. Han forble trofast til Fjell-Ljom som hadde trykt hans første pennetrakter og hjulpet han på veien. Fra og med 1902 og fremover leverte han flittig stoff.

I april 1913 med utgivelsen av romanen «Eli Sjursdatter» startet Eli-feiden. En het debatt som ble ført i avisens spalter fra mai til februar året etter.

Fra året 1922 ser man oftere bidrag av Falkberget. Han hadde flyttet hjem til Rugeldalen og kom nærmere avismiljøet på Røros. Årene fra 1945 til 1960 skriver han flittig i avisen. I 1947 finner en hele 41 signerte bidrag som oftest J.F. i 1925 begynte Olav Kvikne i avisen som redaktør sammen med O. Strømmevold. Fra 1934 eneredaktør. Han skulle bli en svært god venn med Falkberget. Kvikne som utest signerte sine ting i avisen med «Valo» holdt sine lesere oppdatert på hva som rørte seg rundt forfatteren, om hans bøker, hva andre aviser og blader i inn og utland skrev om ham, kom fort på trykk i Fjell-Ljom.

Hvordan hadde Johan Falkberget utviklet seg som forfatter uten hjelp fra Fjell-Ljom? En kan også spørre: Hvordan hadde Fjell-Ljom utviklet seg uten Johan Falkberget? Hans Svenne

Anne Marie og Kjell Ulrichsen

John Solheims fond

John Solheims fond på tre millioner kroner sikrer den økonomiske framtida for Pressemuseet Fjell-Ljom. Etter en storslått gave og to års iherdig arbeid begynte fondsstyret sitt arbeid fra 1. februar 2003.

Opptakten kom på pressemuseets årsmøte i 2001. Her kunngjorde John Solheims datter Anne Marie og hennes ektemann Kjell Ulrichsen at de ville gi to millioner til et fond for museet. På denne måten ville de hedre den markante pressemann og historikeren (John Solheim døde i 1997).

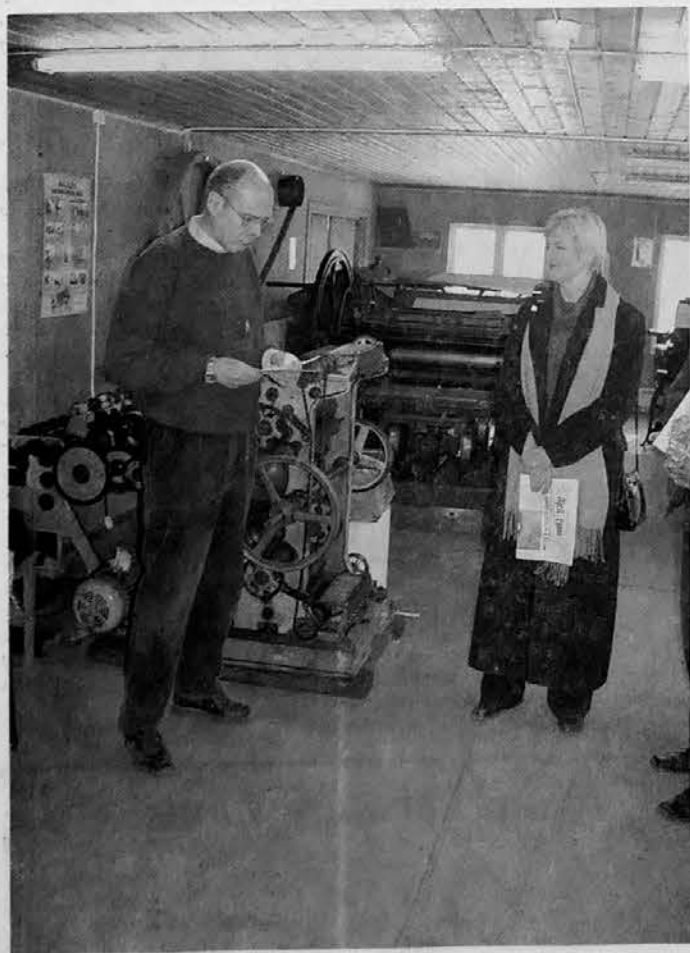
Forutsetningen var at pressemuseet klarte å skaffe en million kroner til fondet. Tilbudet om den storslåtte pengegaven utløste spontan applaus i årsmøteforsamlingen. Samtidig påla det pressemuseets styre en stor utfordring og et stort ansvar.

Styreleder Stein Eilertsen og Jens Hystad påtok seg arbeidet med å skaffe den ene millionen. To år senere var de ved målet. Iført dress og overbevisende argumenter oppsøkte de en rekke mediebedriftsledere rundt om i landet. Responsen var god, og viser at mediebedriftene ser verdien av å ta vare på en viktig del av pressehistorien. De største bidragsyterne er Mediebedriftenes Landsforening med 300 000 kroner, de store avis konsernene Schibsted, A-pressen og Orkla Media med 100 000 kroner hver, Norske Skog med 100 000 kroner, Posten Norge med 100 000 kroner og Adresseavisen med 50 000 kroner.

Fondet har som formål å sikre og støtte driften av Pressemuseet Fjell-Ljom. Avkastningen kan brukes til formålet, etter søknad fra museets styre. Fondet forvaltes av et eget styre.

«Det oppreiste sinn står i loddsnorenens tegn».

Johan Falkberget

Mange blir begeistret over kulturverdiene i Pressemuseet Fjell-Ljom. Her blir kulturminister Valgerd Svarstad Haugland orientert av styreleder Stein Eilertsen ved besøk i museet under Vinterfestspill i Bergstaden 2003.

Urpremiere/Verdenspremiere

Den fjerde nattevakt

Opera i 2 akter av Gisle Kverndokk
Etter romanen «Den fjerde nattevakt» av Johan Falkberget
Libretto: Ivar Tindberg

Premiere: 5. november.
Øvrige spille dager: 7., 14., 15., 16., 18., 21., 23. november og 4., 5. og 7. januar 2006.
Spilletid: ca. 3 timer
Fremføres på norsk

Musikalsk ledelse: Rolf Gupta
Regi: Ivar Tindberg
Dramaturg: Bibbi Moslet
Scenografi/kostymer: Tine Schwab
Lysdesigner: Kristin Bredal
Kormester: Steffen Kammler

Benjamin Sigismund: Frode Olsen
Kathrine Sigismund: Toril Carlsen
Ol-Kaneles: Ketil Hugaas
Gunhild Finne: Hege Høisæter
David Finne: Nils Harald Sodal
Bergskriver Dopp: Ivar Gilbuus
Den eldre jomfru Bjørnstrup: Tone Kruse
Den yngre jomfru Bjørnstrup: Ate Rakel Bohn
Herr Leich: Ulf Oien
Fru Leich: Berit Aaroe
Direktør Knoph:

Ole Hermod Henriksen

m.fl.
Den Norske Operas kor
Den Norske Operas orkester

«...n Sigismund å a'Gunhild...n Sigismund å a'Gunhild», slik kaller almuens og de kondisjonertes rop mellom slaghaugene i bergstaden Røros. Presten Sigismund og den vakre foreldreløse tosa Gunhild ser hverandre tvers gjennom fordommer, forbanneiser, plikter og normer for riktig oppførsel. Fela til Ol-Kaneles, Gunhilds onkel, spiller opp til farlig dans fordi den inviterer til hjertets «ja» i protest mot konvensjonens «nei». Spørsmålet for både presten og tosa blir det vanskeligste og det enkleste av alle: Kan kjærlighetens styrke overvinne samfunnets etiske regler og dermed grunnstenen for all akseptert vandel? Kan noe menneske tåle den indre strid som følger med dette dilemma?

Gisle Kverndokk og Ivar Tindberg lar konflikten utspilles i en tett og dramatisk spennende komposisjon hvor musikk, scene og tekst er i kontinuerlig dialog omkring dette evige tema.

Aviser som er utgitt på Røros

Pressemuseet Fjeld-Ljom — En kort historikk

Dagnadsgjengen samlet utenfor pressemuseet i april 2004. Fra venstre Tore Heltmann, Farsunds Avis, Torbjørn Torgersen, tidl. Agder Avis i Flekkefjord, Tor Hermansen, tidl. Aftenposten, Jens Hystad, Sunnhordland på Stord, Carl Peter Løken, tidl. Indre Smaalenenes Avis på Mysen, Rudolf Olsen, tidl. Aftenposten og Stein Eilertsen, Adressa-Trykk, Steinar Bakken, Adressa-Trykk og Ragnar Dahl var ikke tilstede da bildet ble tatt.

Jeg steg inn gjennom den gamle døren og ble stående som fjetret. Det var gamle Gutenberg som møtte meg i døren.

Slik beskrev John Solheim sitt første møte med Fjeld-Ljoms gamle og vindskeive avishus ved Hitterelva. Det var sommeren 1980, og avismannen og pressehistorikeren Solheim var opprørt. Han dro sporenstreks til daværende ordfører Erling Sven Busch og la fram tanken om et pressemuseum.

Dette var opptakten til Pressemuseet Fjeld-Ljom, og det begynte å haste med å redde bygningen og utstyret. Lokalene var preget av forfall. Via kommunen ble det satt ned et interimstyre som fikk som sin første oppgave å sette i verk en redningsaksjon. Det ble gjort en del nødvendige arbeider for å hindre ytterligere forfall og skader. Så ble det satt i gang et nokså intensivt arbeid for å skaffe penger. I mellomtida forskuttet Røros-museet kjøpesummen på bygningen. Både offentlige organer, privatbedrifter og privatpersoner bidro, og arbeidet med å sikre bygningen kunne starte for alvor. Tak og vinduer ble prioritert. Både da og senere er vedlikeholdsarbeidet utført i samarbeid med museumsfaglig ekspertise. — 14. november 1986 ble pressemuseet offisielt åpnet, samtidig som 100-årsjubileet for Fjeld-Ljom ble markert.

I de første 10–15 åra etter at John Solheim lanserte ideen om et pressemuseum var storparten av innsatsen konsentrert om tunge vedlikeholdsuppgaver, og økonomien var hele tiden begrensnings. Styreleder gjennom denne perioden var Arne R. Dahl. Han gikk av i 1995 og hadde da 15 år bak seg i styret. Interimstyret ble for øvrig avløst av en venneforening i 1991.

Utstyr og gjenstander er gitt til museet fra fjern og nær. Etter hvert ble det en oppgave å avgrense tidsepoken som museet skal representere. Styret har konkludert med at museet skal framstille avisproduksjon i bly. At maskinene befinner seg i sitt opprinnelige miljø gjør Pressemuseet Fjeld-Ljom enestående i Norden.

Sentralt i pressemuseet står dugnadsgjengen, som er fagfolk på den tekniske delen av avisproduksjonen i «blytida». Den gamle teknikken er ute av bruk forlengst, men en gruppe entusiaster fra sør og nord, øst og vest i landet holder kunnskapen vedlike. Siden 1990 har de vært samlet på Røros en eller to ganger i året for å pusse maskinene og sørge for at de fungerer. Vel vitende om at kunnskapen om avisproduksjon i bly er i ferd med å forsvinne, arbeides det med å

Jens Hystad i arbeid ved settemaskinen

Torbjørn Torgersen betjener den gamle avispressa

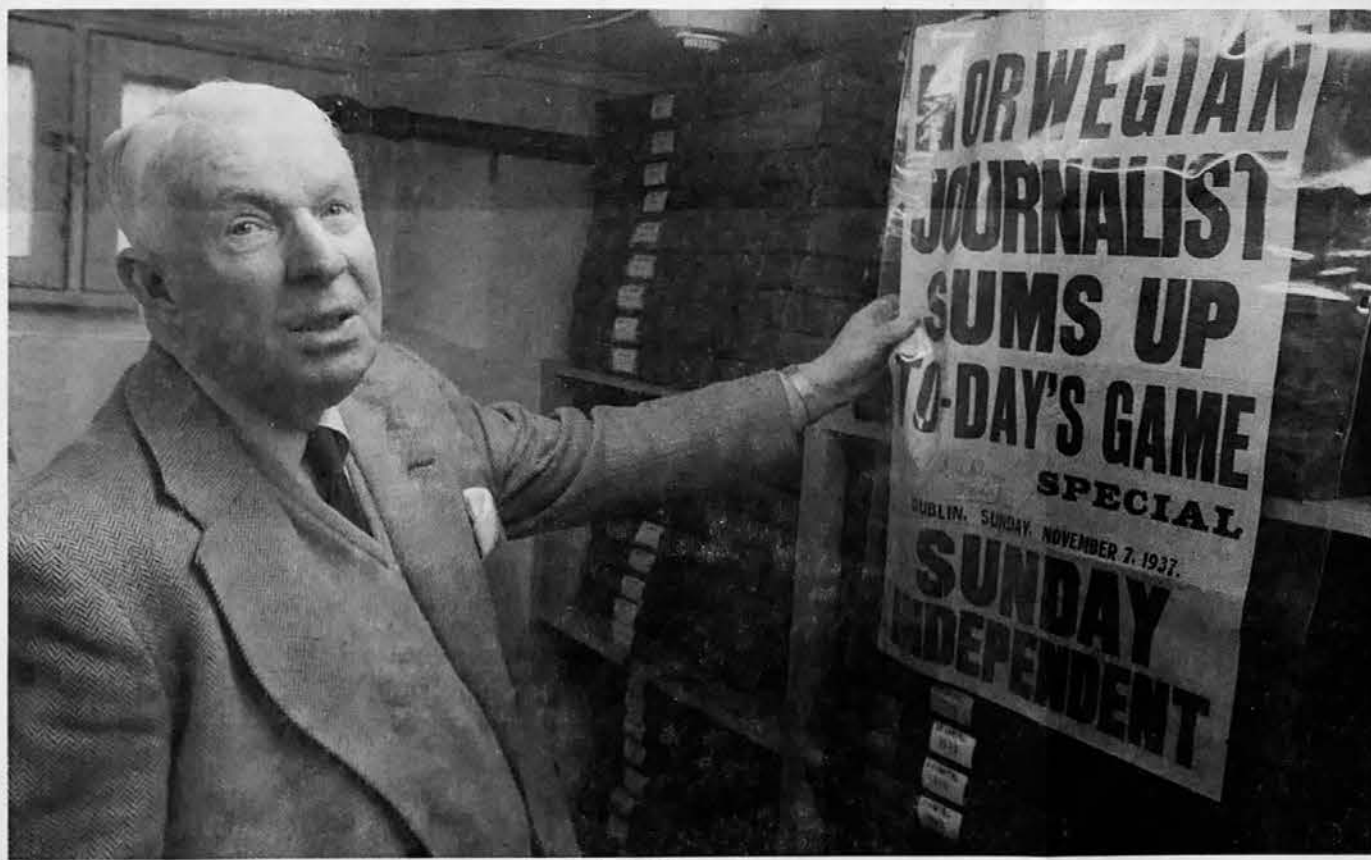
dokumentere bruken av maskinene. Å dugnadsgjengen fortsatt er oppegående, er denne avisa et bevis for. Den er i sin helhet produsert på gammelmåten, og de aller fleste av arveidsoppgavene er utført i Fjeld-Ljoms gamle avishus. Det sier noe om hvilket klenodium Røros har i dette særpregede avishuset.

Det nåværende styret i pressemuseet består av Stein Eilertsen, leder, Jens Hystad, nestleder og Jon Høven, styremedlem.

Varamedlemmer Arne Ingar Bakken og Tor Inge Molmann.

BLI MEDLEM

Enhetpersoner, bedrifter, lag og foreninger kan være medlemmer i Pressemuseet Fjeld-Ljom. Nåværende kontingentsatser er som følger: Personlige medlemmer kr. 150, lag og eller foreninger kr. 350 og bedrifter kr. 750,-.

«Pressemuseets far», John Solheim

Den fjerde nattevakt

Fortsettelse fra side 1

smule bestyrrelse/ selv om offiserene som «fikserte» de to, riktignok syntes at «kvinnen forresten var skjønn»!

Til og med folkemusikken, som har spilt så stor rolle som kulturfaktor i Rorossamfunnet opp gjennom tidene, er med i romanen. Røros-polsen nær sagt både ses og høres: «Nu tok de på å hauke og trampe voldsomt der inne. De kunne kjenne dansetaktene i gulvet, her de satt. Vill var denne dans, det var ikke vanskelig å se». Slik sett er det nok heller ingen tilfældighet at en av hovedpersonene også er spillemann.

De fjerde nattevakt er fortellingen om presten som kommer til Bergstad, en med referens strenge blikk, men som ender som folkets prest. Selv om Benjamin Sigismund dermed vinner en slags seier, vil nok mange hevde at det skjer til en fryktelig pris, som langt på vei betales av de to kvinnene i hans liv.

For den strenge presten Sigismund, med de forpliktelse og forventninger samfunnet knytter til ham, er samtidig den sanselige mannen, som med sin dikters ord blir «rammet av kjærlighet» — i form av Gunhild, «en kvinne av bergallmuene». Et velkjent Bibelord sier at størst av alt er kjærligheten, men her i romanen spør Benjamin Sigismund om det gis noe gisommere enn kjærligheten. Dermed opplever Den fjerde nattevakt mer enn noe annet som en beretning om kjærlighet, også om mangel på kjærlighet og om uforløst kjærlighet. Det er kanskje det tema som aller mest har gjort at denne boka i alle år har festet grepet på stadig nye skarer av også unge lesere. Noen har til og med antydning at dette er en av de aller mest erotiske bøker som er skrevet i vårt land.

Personene trollbinder: En kollega betrodde meg at det første hun gjorde etter å ha lest boka og dermed opplevd Gunhilds historie, var å løpe av gårde og kjøpe en ildrød kjole! Og visst er det spenst og vidd over de mange dialogene mellom Benjamin Sigismund og klokken Ol-Kaneles. Det er en egenartet variant av det gamle temaet «presten og klokken» som bærer romanen, men dramatikken i den utfolder seg i det forbudte forholdet mellom Benjamin Sigismund

og Gunhild.

Det har vært spekulert i om Johan Falkberget har lagt inn mye av sin egen personlighet i hovedpersonene Benjamin Sigismund og Ol-Kaneles, for i romanen kommer det fram at Sigismund ved handlingens start er 33 år og Ol-Kaneles 55 år, mens forfatteren ved utgivelsen hadde fylt 44. Tallmarginen får være som den er — vi gjør klokt i å huske på at Johan Falkberget kunne være ganske så forfengelig på egne vegne, og at han også kunne være litt av en skøyer!

Forskeren Kristian Magnus Kommandantvold skriver i sin doktoravhandling *Johan Falkbergets bergmannsverden* at det mest eiendommelige ved den verden Falkberget skaper, er at den blir gjengitt slik en bestemt yrkesgruppe oppfatter den. Dermed framstår bergmannen og hans nærmeste som de egentlige kulturbærere i denne diktningen. Det gjelder også i *Den fjerde nattevakt*. Livsvilkårene er like harde som de bergarter folk skal leve av. Menneskene kues av det meningsløse harde arbeidet, og nesten like mye av den barske og karrige vidda. Med stramme ansikter går Falkbergets personer til sin død.

Men under kampen for brød og

hjem, omgitt av den voldsomme og storslagne natur, skapes andre dimensjoner over livet. Samhørigheten med det eldgamle bergmannsyrket, med dem som har gått foran, og med jorden og hjemstavnens natur, blir bestemmende faktorer i tilværelsen. Slik det står et annet sted hos Falkberget: «Illum, vidd og fortvilelse lå jamnsies i hans sjel — fjellet hadde nu engang skapt berggesellen slik».

Sikkert er at Falkberget med klokken, smeden og spillemannen Ol-Kaneles i *Den fjerde nattevakt* har skapt et av forfatterskapets mest ruvende bergmenn — en mann merket av livets harde tilskikkelser, men med en sinnss og utstråling som på udefinert måte virker nesten normdannende på menneskene rundt. Han personifiserer det Falkberget selv framholdt som en av grunnene til at denne romanen ble til, nemlig Bibelens ord om ikke å dømme: «Dømmer ikke, på det at I selv ikke skal dømmes». Som en skoleelev sa etter å ha sett teaterversjonen: «Den gubben må ha vært sin tids verdikommisjon». Falkberget har nok i denne skikkelsen villet samle mange av de positive egenskaper han mente å kunne finne hos den bergbefolkning hvis historie han ønsket å gjenskape.

Bli medlem i Falkberget-Ringen

Falkberget-Ringen er en landsomfattende forening som ble stiftet på dikterens 105 års fødselsdag 30. september 1984. Formålet er å styrke interessen for Johan Falkbergets diktning ved bl.a. å samle medlemmer og andre interesserte til foredrag, seminarer og ekskusjoner som kan belive forfatterskapet. Det ligger også i formålet å bidra til å ta vare på dikterens hjemsted Ratvolden og Falkberget (Trondalen) og andre synlige minner om dikteren, og å støtte arbeidet med å bevare miljøet som belive forfatterskapet og det arbeidsliv som Falkbergets bøker forteller om.

Styret består av 6 medlemmer + sekretæren. Det er 4 varamedlemmer og 3 konsultative styremedlemmer. Leder i styret er Jon Rye, Rugeldalen, 7372 Glåmos. Kontingenten er kr. 100,- for enkeltpersoner og kr. 300,- for andre kategorier medlemmer.

Vi viser til Falkberget-Ringens Internett-side: www.falkberget.no.

E-postadresser: jon.rye@falkberget.no eller sekretæren, kultursjef Tor Inge Molmann: tor.inge.molmann@roros.kommune.no.

Falkberget-Ringen, postboks 173, Røros.

Således er det nok både Ol-Kaneles og Johan Falkbergets egen filosofi som illustreres når det i *Den fjerde nattevakt* står:

«De gamle bergmenn avstod fra den vinning som berøver andre deres livslykke — de har en Guds drom i hjertet om harmoni og sinnets adelskap — det arbeidet gir (...). De var ikke lærde menn. Og de kunne vel ikke stort annet enn de ti bud. Likevel eiet de en visdom verden bør ta lærdom av. Fredens og nestekjærlighetens visdom! Den er ofte dunkel for de store, men klar og enkel for de små».

Den holdningen bærer midt i alt slitet og strevet. Tollef Elgsjøen takker Gud for vårens vind og vær. Ol-Kaneles takket for fela og sangstemmen, og ovnspasseren og bonden Jo Haraldsa, en vanlig bergmann: «Han tok luen av seg, la den ved siden av seg på stenen, foldet hendene og takket med oppriktig sinn for hver sten han hadde fått bryte opp, for alle gangene han hadde sittet her og fått seg mat og hvilt». — Falkbergets røst det også!

Med den strålende mottakelsen *Den fjerde nattevakt* fikk, framsto Johan Falkberget som en av landets fremste diktere. Hans ambisjon for livets videre gang var å leve som fjellbonde og forfatter. Men samfunns mennesket Falkberget kunne ikke helt nøye seg med det, og ikke sambygdingene hans heller. Han engasjerte seg i nær sagt

alle slags tenkelige og utenkelige saker i det vi i dag kaller fjellregionen — vårt Morgen-Norge som han selv sa. Som skribent, debattant, lokal- og rikspolitiker, kulturell «gründer» i nesten moderne betydning av ordet. En kan nesten undre seg over at han fikk tid til å skrive mer. Datteren Aasta Falkberget skal forresten ha sagt — vi får helst tro det var utenfor farens hørevidde — at det kunne være bra med noen skjønnlitterære pauser, for da ble det som seinare kom så mye bedre!

Og en lykkelig ettertid kan konstatere at forfatterskapet langt fra var slutt. I løpet av 1930-årene kom romansyklusen *Christianus Sextus*, med handlingen lagt til området rundt Røros i åra etter den store nordiske krig tidlig på 1700-tallet — et nesten uovertruffet kultur- og arbeidslivsdokument i vår litteratur.

Før Falkberget avsluttet med *Nattens brød*, de fire mektige romanene om An-Magritt og Johannes, sluttet så sent som i 1959. De bøkene gir fantastiske og gripende bilder av møtet mellom svart hedendom, gammel katolisisme og ny luthersk tro i en avkrok av kongeriket sent på 1600-tallet, da kobberutvinningen på Rørosvidda så vidt var kommet i gang. Men også kroniken om An-Magritt er i likhet med *Den fjerde nattevakt* er saga om troens og kjærlighetens kår.

Sturla Kojen

Vi takker våre sponsorer!

Aftenposten
Arbeidets Rett
Coop Røros
Landslaget for Lokalviser (LLA)
Mediebedriftenes Landsforening (MBL)

Norske Skog
Posten Norge
RørosBanken
Røros E-verk
Røros kommune
Røros Metall